

4-

MAGYAR FIGYELO

A SZERKESZTÉSÉRT FELELŐS
HERCZEG FERENC

NEGYEDIK ÉVFOLYAM
IV. KÖTET

SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA
BUDAPEST, VI. ANDRÁSSY-UT 16
1914.

nyos köreinek szabad és sűrű, barátságos érintkezése. Talán elég a tudományos intézményeknek, a jogélet és politikai, közigazgatási szervezetnek, a természeti, néprajzi, gazdasági viszonyoknak helyszíni, összehasonlító megismerésére, a műkincsek és gyűjtemények tanulmányozására, a könyvtári és levéltári buvárlatokra utalnom. A tudományos kongresszusok bizonyos túltengés s a külsőségek előtérbe lépése által tagadhatatlanul veszítettek valamit hitelökből, és tekintélyökből, de nem szabad felednünk, hogy azoknak fontossága nem is annyira a tudományos kérdéseknek utóvégre irodalmi térre is vihető megvitatásában, mint inkább a tudományra nézve fontos és hasznos állandó személyes összeköttetések létesítésében és megújításában rejlik.

Igy nézve a dolgot, a legműveltebb nemzeteket két, egymást ádázul gyűlölő s egymással minden barátságos érintkezést megszakító táborba osztó mai világháborút a tudomány érdeke szempontjából mindenesetre károsnak tartom. De épen, mert a nemzetközi érintkezést a tudományos téren oly szükségesnek és fontosnak ismerem, nem hihetek a mai állapot tartósságában.

Mindenesetre kívánatos volna, hogy a tudományos körök minden nemzetnél, még a gyűlölködés mai izzó légkörében is lehetőleg megóvják hidegvéröket és a jövőt tartva szem előtt, óvakodjanak minden oly rendszabálytól, elhatározástól és nyilatkozattól, mely helyrehozhatatlan sérelmeket támasztana az ellentáborban. Mert a hadakozó államok egyszer mindenesetre békét fognak kötni s ha ez megtörtént, a legördöklőbb harc után is helyre lesz állítható a diplomáciai téren a legsimább és legudvariasabb érintkezés. De a szellemi vonatkozások finom szövedékeinek szakadásait és összezavarását nehéz lesz helyre pótolni és még nehezebb lesz a szenvedett személyes sérelmeket elfeledtetni.

Berzeviczy Albert.

Tisztelt Szerkesztő ur! A mult század körülbelül hetvenes éveit óta a tudományos életben mindinkább két, szórványos jelenségekben már előzőleg is nyilatkozott törekvés domborodott ki. Értem egyrészt a *nemzetköziség* érvényesülését, másrészt a tudományos eredmények *encyklopaedikus* összefoglalását.

E kétrendbeli törekvés gyakorlati megvalósításában egymással benső összefüggést tüntet fel.

A tudományos élet internacionalizmusa legelőkelőbb módon a mult század hetvenes éveit óta mind sűrűbben rendezett *nemzetközi kongresszusokban* nyilvánult. Egyes tudománycsoportok művelői

a világ legkülönbözőbb tájairól időről-időre más-más ország egy-egy tudományos központján találkoztak, hogy tanulmányaik legújabb eredményeinek bemutatásával, a hozzá kapcsolódó eszmecserevel és — ami a fő — személyes érintkezésükkel tudományuk közös céljainak előbbrevitelében barátságosan közreműködjenek, ez érintkezés által az irodalmi uton nem mindig elérhető kölcsönös megértést és méltatást előmozdítsák, egymásnak élő szóval közölt eszméikkel gondolatkörüket termékenyítsék. Az ily kongresszusokon képviselt különböző specialitások és ezeken belül az egymással vetélkedő irányok képviselőinek közvetlen érintkezése leghathatósabban mozdította elő a makacs egyoldalúságon, a pedáns szobatudákosságon, a korlátolt önhittegen való túlemelkedést. Már maga az a formális tény is, hogy ily gyülekezéseken a tudományos kutatás eredményei vagy négy-ötfféle nyelven szólnak meg, a látókör bővülésének bár csak mellékes tényezőjeként tekinthető.

A tudományos internacionalizmus nyilvánulásának ugyanezen sorába tartozik a *tudományos akadémiák szövetezése* 1900. óta, mely által már Bacon-nak az összes nemzetek tudományos munkája központosítására irányuló törekvése testet öltött. Az akadémiák szövetségének időnként más-más akadémia székhelyén tartott közgyűlésein a küldöttjeik személyében képviselt nemzeti akadémiák a nagy általános tudományos feladatok felismerésére és tisztázására, nagyszabású munkák és tudományos vállalkozások megpendítésére és közös végrehajtására lépnek benső érintkezésbe. E gyülekezéseken a tudomány művelése és előbbrevitele az egyes népek elszigetelődését áttörő nagy *emberiségi* ügynek mutatkozik be. Nemcsak európai és amerikai tudóstársaságok teszik e szövetség tagjait: 1907-ben a tokiói császári tudományos akadémia képviselőit is befogadtuk. Az akadémiák nemzetközi szövetezésének már eddig is mind a természettudományok, mind a történelmi tudományok terén világgraszoló vállalkozások köszönik megpendítésüket, előmozdításukat és végrehajtásukat, melyekből Magyar Tudományos Akadémiánk is kiveszi a maga részét.

Magában véve az egyes szaktudományok eredményeinek nagyarányu *encyklopaedikus* összefoglalása, melyet bevezetőleg érintettünk, nem épen a legutolsó évtizedek ujonnan fölmerült törekvése. Hiszen régibb időben is a tudomány különféle ágaiban társas közreműködéssel előálltak ily encyklopaediai segédeszközök, melyekhez még most is bizalommal fordulunk tanulmányainkban. Az utóbbi évtizedekben a tudományos irodalom e fontos terén nyilvánuló, monumentális eredményeket felmutató tevékeny-

ség is a nemzetköziség jegyében indul. Az efféle vállalatok ezidő szerint nem kizárólag egyes népek tudományos köreiből, hanem a különféle nemzetek legilletékesebb hozzátértőinek, kinek-kinek a maga specialitása terén szövetkező közreműködéséből kerültek ki.

S ezeken kívül még egyéb jelenségekben is nyilvánul korszakunknak az a törekvése, hogy az egymástól távolieső nemzetek tudományos munkásait egymáshoz közelebb hozza, ugyszólván egy testté tömörítse. Hadd említsem ezek közül az egyetemi tanároknak (nem mindig épen *csereviszony* alapján) maholnap majd csaknem divattá váló meghívását külföldi egyetemekre előadási sorozatok tartására.

Hogy már most ezek előrebocsátása után a t. Szerkesztő ur első kérdésére áttérjek: «Vajjon a tudomány képviselőinek nemzetközi érintkezése, egymáshoz való személyes viszonya a háboru következtében szenvedett-e károkat?» — erre a kérdésre egyébbel, mint fájdalmas *igennel* nem felelhet senki, ki szaktudománya természeténél fogva külföldi szaktársaival benső kapcsolatot folytat. Julius vége óta teljesen el vagyunk vágva az «entente» országaiban működő szaktársainktól; nem folytathatjuk velük sok éven át megszilárdult barátságos érintkezésünket, tudományos levelezésünket, egymást felvilágosító eszmecserénket; nem látjuk megjelenő dolgozataikat, nem közölhetjük velök a magunkéit, nem vehetünk tudomást az amaz országokban megjelenő tudományos folyóiratokról, nem élhetünk a segítséggel, melyet az ottani könyvtárak és tudományos intézetek mindig készséggel nyújtottak. A közlekedés nehézségei az akadályokat némileg még a szövetséges és semleges országokra is kiterjesztik. Mi orientalisták azontúl még az Egyiptomtól való elzáratásunkat is érzékenyen fájlaljuk, mióta az angol jogérzet a tőle időlegesen megszállt ország jogos kormányát erőszakosan félretolván, azt — csakugyan nem tudom — provinciájának-e vagy kolóniájának nyilvánította. Pedig a magunkféle ember minduntalan rászorul a kairói dúsgazdag könyvtár kéziratok kincseiből meríthető okulásra, melyre nézve ez intézet igazgatója (ez pláne német létére kénytelen volt az országból távozni) és benszülött tudós tisztviselői mindenkor készségesen járnak mindenki kezére.

Kölcsönösen fel van függesztve közreműködésünk a harcban álló országok tudományos vállalataiban. Így p. o. nem járulhatunk encyklopaedikus munkáikhoz azokkal a dolgozatokkal, melyeket békés időben elvállaltunk, ami mindenesetre e munkák fennakadását fogja előidézni. Arról természetesen meg szó sem lehet, hogy az ellenséges országok valamely egyeteméhez előadások tartá-

sára meghítt tanár az annak idején elfogadott meghívásnak megfelelően. A viszony magától felbomlott.

Ilyképen fel van borítva a tudomány művelői nemzetközi kapcsolatának valamennyi feltétele.

Szóljak-e még a *személyes* vonatkozások megsemmisüléséről? Akikhez legjobb személyes barátainkként szeretettel vonzódtunk, most elkeseredett ellenségeinkké találtak fordulni; széjjel van szakítva a bennünket közös tudományos célok által sokszor már évtizedek óta egybekapcsoló lelki kötelék. A fiatalabbak közül sokan ténylegesen fegyverben is állnak ellenünk és szövetségesünk ellen. S ki gondolhatja ki végig az e viszonyból támadható eshetőségeket?

Azt kérdezi másodsorban, t. Szerkesztő ur: «Várható-e, hogy a háboru befejeztével ezen a téren a régi viszonyok helyreállnak, vagy esetleg más formát öltenek?»

«Nem vagyok próféta, se próféta fia nem vagyok»; azonban a viszonyok ismeretéből azt a prognostikont mégis kockáztatni merész vagyok, hogy a tudósok között fennállott és a háboru által megszakadt *személyes* viszony valószínűleg lassan-lassan ismét helyreállhat; sok évnek kell azonban elmulnia, hogy az oly üdvösen kifejlődött internacionális intézmények (kongresszusok, akadémiák szövetsége sat.) egyébként, mint legfeljebb formailag fennmaradjanak. Alig képzelhetem, hogy a béke beállta után egyhamar e névnek megfelelő *nemzetközi* tudományos kongresszus összeülhessen. Vajjon mi magyarok elmehetünk-e két év múlva a Pétervárra hirdetett történettudományi kongresszusra; élhetünk-e vendéglátásával annak az országnak, mely csak röviddel azelőtt kozákjait szabadította reánk dúlni-fúlni hazánk északkeleti részén? Ha más országbeliek, a béke konzekvenciáit megvonván, elmenének az Oxfordban tartandó tizenhetedik nemzetközi orientalista-kongresszusra — ha ugyan létrejön — bajosan képzelhetem, hogy német tudós oda beteszi lábát. S miféle nemzetközi tudományos kongresszus alakulna a német tudósok nélkül, kiknek távolmaradása nemcsak egyetemeik és tudományos intézeteik nagy száma miatt, hanem azon vezető állás szempontjából is, melyet a tudományok terén elfoglálnak, ily, nélkülok alakuló gyülekezést eo ipso *csonkának* bélyegezné? Német tudós pedig belátható időben Angolországba hivatalosan el nem látogat és kerülni fogja egyebűt is az angollal való társulást.

Köztudomásu, hogy előkelő német tudósok és professzorok Anglia kormányzatának egyuttal alattomos és cynikus állásfoglalásán és a legundokabb barbársággal folytatott szövetkezésén méltán felháborodva, *Haeckel* kezdeményezésére tüntető módon le-

mondtak azon kitüntetésekről (tiszteletbeli doktori rangról, társulatok tiszteleti tagságáról), melyeket angol egyetemek és tudományos intézetektől nyertek volt. Megszakítottak ezzel minden kapcsolatot, mely őket az angol tudományos világhoz fűzte.

Véleménykülönbség tárgya lehet az a kérdés, vajjon ok-szerű-e a polgári és hazafiui jogos indulatot átvenni oly körökre, melyek a politikában uralkodó tényezők cselekedeteitől teljesen távol állnak, sőt melyeknek számos tagja mutatott is annyi bátorságot, hogy helytelenítő érzületét a háboru megindulásakor nyil-tan ki is fejezze. A szóban forgó kitüntetésekkel nem a kormá-nyok, hanem autonóm tudományos testületek értékelik a tudó-soknak nem csupán saját országuknak szóló érdemeit és azt az óhajításukat nyilvánítják, hogy a külföldi tudóst magukénak is ismerhessék, mintegy maguk közzé kebelezzék.

Ezért nem tagadhatni jogosultságát azon sok részről érvé-nyesülő felfogásnak, hogy a tudományt semleges területnek tekint-sük, értéknek, melynek sértetlenségét rezerváljuk arra az időre, midőn a felbőszült hullámok lecsendesülése után ismét helyreáll-nak a népek normális érintkezésének feltételei; mintegy zálogát a háborus események által egy időre megszakadt tudományos közösség helyreállítása lehetőségének.

Azonban az angol politika mindinkább szemérmellen és bru-tális kialakulása folytatóan mind több hivatkozást szerez Németország-ban az *örökös* érvényű «divorçons» elvének, annak az elhatáro-zásnak, hogy az angol tudományt még csak a figyelembevétel köréből is kirekesszék, amint azt kitűnő hazánkfi, a nagy physikus *Lénárd Fülöp*, a heidelbergi egyetem tanára ez irányban közrebocsátott röpiratában («England und Deutschland zur Zeit des grossen Krieges») hirdeti. Amit *Littmann Enno*, göttingeni egye-temi tanár, neves orientalista tudós, figyelemreméltó angol röpi-ratában («*Iaccuse England*») hangoztat, hogy «The friendly rela-tions between England and Germany are now interrupted for centuries» azt a német tudós közvélemény, ugy látszik, a tudomá-nyos érintkezésre is alkalmazza.

Az 1871. utáni tapasztalatok talán reményt engednek arra, hogy a béke helyreállása után a francia tudományos világgal az intézményes együttműködésnek ismét megtalálják a módját. A fen-tebbiek szerint azonban kevés a reményünk arra, hogy — leg-alább közel időben — a tudományos internacionalizmus abban a terjedelemben és tágas értelemben s azzal az őszinte érzülettel, mellyel a mult század vége óta érvényre jutott és megerősödött, ismét lábra állhasson.

Budapesten, 1914. október 26-án.

Goldziher Ignác.